

УДК 338.45:621(477.51)

Т.О. Романенко, аспірант

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Проаналізовано сучасний стан машинобудівної галузі Чернігівського регіону, виявлено проблеми, що стримують розвиток підприємств цієї галузі та окреслено напрямки її перспективного функціонування.

Постановка проблеми. Визначальним фактором розвитку економіки регіону та країни в цілому є ефективне функціонування підприємств промисловості, які, перш за все, формують виробничий потенціал країни, сприяють економічній безпеці, створенню значної кількості робочих місць тощо. Промисловий комплекс Чернігівщини представлений великою кількістю галузей народного господарства, але провідне місце серед них займає машинобудування. Продукція підприємств машинобудівної галузі відіграє надзвичайно важливу роль у реалізації науково-технічного прогресу у всіх сферах господарства, сприяючи при цьому їх успішному розвитку.

Проте на сьогодні стан розвитку машинобудівної галузі регіону не задовольняє потреб суспільства у випуску товарів промислового призначення як за обсягом виробництва, так і за техніко-технологічним рівнем. Звідси особливої актуальності набуває вирішення проблем інноваційного оновлення та розвитку виробничого комплексу регіону, створення сучасних наукоємних виробництв, здатних випускати конкурентоспроможну на внутрішньому та зовнішньому ринках продукцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням діяльності та розвитку підприємств машинобудівної галузі присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема Н.П. Карачина, М.К. Колісник, К.Е. Сміх та ін., які зосереджують свою увагу навколо аспектів сучасного стану цих підприємств та розглядають їх діяльність в умовах кризи. Наприклад, О.Г. Мельник досліджує фінансовий стан підприємств машинобудування, А.П. Колесніков, О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Д.В. Малащук, П.В. Дацій, А.О. Касич вивчають аспекти інноваційно-інвестиційної діяльності цих підприємств, О.О. Шапурова приділяє увагу питанням управління виробничо-господарською діяльністю машинобудівних підприємств в умовах ринку тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що питанням сучасного стану та перспективам розвитку підприємств машинобудівної галузі присвячена велика кількість наукових праць, все ж таки недостатньо висвітленими залишаються питання інноваційного оновлення промислових підприємств, пошуку ресурсів реалізації стратегії інноваційного розвитку машинобудівного комплексу Чернігівського регіону.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан машинобудівної галузі Чернігівського регіону, виявити проблеми, що стримують інноваційний розвиток підприємств цієї галузі та окреслити напрямки її перспективного функціонування.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні машинобудівний комплекс Чернігівської області представлений підприємствами, які спеціалізуються на виробництві машин та устаткування, електричного та електронного устаткування, медичних приладів та інструментів, точних вимірювальних пристроїв, а також транспортному машинобудуванні.

Виробництво машин та устаткування у Чернігівському регіоні представлено великою кількістю підприємств, серед яких доцільно виділити: колективне підприємство «Пожтехніка» м. Чернігів, ТОВ «Укртехмаш», ВАТ «Макошинський завод «Сільгоспмаш», ТОВ «Полімаш», ВАТ «Ніжинсільмаш», ЗАТ «Чернігівський механічний завод», ВАТ «Ніжинський механічний завод» та ін. Значного розвитку набуло виробництво

електричного та електронного устаткування, зокрема його представниками є ЗАТ «Чернігівський ремонтно-монтажний комбінат» (виробництво електричних машин) та ВАТ «Борзнянський завод «КВАДР» (виробництво устаткування для радіо, телебачення і зв'язку). На Чернігівщині функціонують підприємства, які займаються виробництвом медичних приладів та інструментів, точних вимірювальних пристроїв, а саме ТОВ «Ніжинські лабораторії скануючих пристроїв», ВАТ «Чернігівський завод радіоприладів», Ніжинське науково-виробниче підприємство «Метекол». Провідна роль у галузі машинобудування досліджуваного регіону належить транспортному машинобудуванню до складу якого входять виробництво автомобільного транспорту (державне підприємство «ПОЖспецМАЗ», ЗАТ «Чернігівський автозавод», Чернігівське ЗАТ «Кінотехпром», ВАТ «Чернігів-Автодеталь», ТОВ «Складальний завод-Чернігівавтодеталь») та виробництво інших видів транспорту (ВАТ «Чернігівський ремонтно-механічний завод «Жовтневий молот», вагонне депо м. Бахмач Південно-західної залізниці) [2].

Машинобудівна галузь Чернігівщини є ведучою галуззю усієї промисловості регіону, оскільки постачаючи народному господарству верстати, транспортні засоби, сільськогосподарські машини, технологічне обладнання для заводів, фабрик тощо вона фактично визначає перспективи його подальшого функціонування, тим самим забезпечуючи економічну незалежність регіону зокрема та країни в цілому.

Для визначення основних тенденцій розвитку машинобудівної галузі доцільно провести оцінку її діяльності.

Підприємства машинобудування посідають третє місце серед основних видів діяльності переробної промисловості області.

За обсягами виробництва окремих видів продукції машинобудування питома вага нашої області в Україні досить вагома. Так, за минулий 2010 рік підприємствами області вироблено близько третини спеціалізованих автомобілів, кожний восьмий автобус та верстат для оброблення дерева, майже всі пожежні машини [1].

Для проведення більш повного аналізу сучасного стану машинобудівної галузі Чернігівського регіону доцільно ознайомитися з її діяльністю у динаміці протягом останніх п'яти років.

За даними Головного управління статистики в Чернігівській області, у галузі машинобудування обсяги виробництва основних видів продукції протягом 2006-2010 рр. мають нестійкий характер (рис. 1) [4; 5].

Рис. 1. Динаміка індексів виробництва продукції машинобудування

Так, протягом 2006-2007 рр. спостерігається зростання обсягів виробництва продукції машинобудування, а починаючи з 2008 року – скорочення.

У 2006-2007 рр. обсяги виробництва машинобудівної галузі Чернігівського регіону збільшилися відповідно на 13 % та 23,7 %, крім того, зростання спостерігалось і за такими підгалуззями зазначеної галузі, як: виробництво машин та устаткування (на 0,5 % та 16,5 % відповідно у 2006 та 2007 роках), виробництво транспортних засобів та устаткування (на 25,6 % та 43,7 % відповідно у 2006 та 2007 роках), виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування (на 9,8 % у 2006 році, а починаючи вже з 2007 року ця підгалузь машинобудування скоротила обсяги свого виробництва на 6,7 %).

Як уже зазначалося вище, починаючи з 2008 року обсяги виробництва машинобудівної продукції скоротилися. Так, у 2008 році зменшення виробництва склало 1 % у порівнянні з 2007 роком. Це пояснюється скороченням виробництва машин та устаткування на 7 %, виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування на 21,8 %. Незважаючи на загальне скорочення виробництва машинобудування, відбулося зростання виробництва транспортних засобів та устаткування на 7,8 % у порівнянні з попереднім роком.

У 2009 році спостерігаємо важку ситуацію у машинобудівній галузі, оскільки відбулося значне скорочення обсягів виробництва (на 41,4 %), а саме по підгалузях: виробництво машин та устаткування скоротилося на 46,7 %, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – на 17,9 %, виробництво транспортних засобів та устаткування – на 48,9 %. Така ж несприятлива ситуація спостерігалась і в 2010 році: скорочення склало 16,3 %. Однак у порівнянні з 2009 роком ситуація виходить на більш бажаний рівень, тобто передбачається перспектива нарощування обсягів виробництва продукції машинобудування. (У 2011 році обсяги виробництва у машинобудуванні стабільно зростають: за січень-серпень приріст становив 9,3 %). Таким чином, галузь машинобудування Чернігівського регіону досягла свого розвитку періоду 2006-2007 рр., коли показники обсягу виробництва продукції мали тенденцію до зростання. Несприятливим для галузі був період 2008-2010 рр. Це пояснюється складною економічною ситуацією в країні та важким станом розвитку підприємств машинобудування.

Аналізуючи стан машинобудівної галузі Чернігівського регіону протягом останніх п'яти років, стає очевидним, що обсяг реалізованої промислової продукції досліджуваної галузі у відсотках до всієї промисловості регіону коливається в межах від 6,1% до 9,3% (табл. 1) [4; 5].

Таблиця 1

Структура обсягу реалізованої промислової продукції машинобудівної галузі Чернігівського регіону, %

Вид промислової діяльності	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Машинобудування	7,2	9,1	7,8	9,3	6,1
- виробництво машин та устаткування	1,8	2,7	2,1	1,5	1,4
- виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	1,9	1,9	1,7	2,1	2,0
- виробництво транспортних засобів та устаткування	3,5	4,5	4,0	5,7	2,8

Найбільша питома вага обсягу реалізованої продукції машинобудівної галузі за 5 років досягається у 2009 році і становить 9,3 %. Найнижча ж питома вага галузі в обсязі реалізованої промислової продукції спостерігається у 2010 році (6,1 %). Серед продукції машинобудування найбільшу питому вагу протягом всього аналізованого періоду займає продукція виробництва транспортних засобів та устаткування.

У машинобудівній галузі Чернігівського регіону у 2010 році було зосереджено 2896 млн. грн основних засобів, що становило 15,7 % від загального обсягу по промисловості. За період 2006-2010 рр. їх обсяг зріс на 2248,8 млн. грн або в 4,5 рази. Так, значне зростання основних засобів у машинобудівній галузі спостерігалось у 2010 році: у порівнянні з 2009 роком їх вартість збільшилася майже у 4 рази. Однак, незважаючи на це, спостерігається негативна тенденція стосовно показників руху та спрацювання основних засобів (рис. 2) [4; 5].

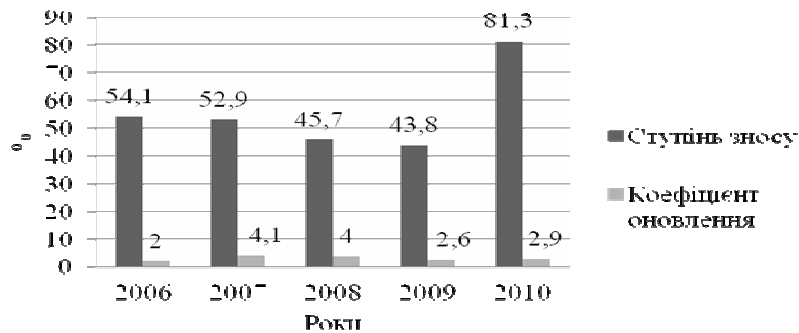

Рис. 2. Показники оцінки стану основних засобів машинобудівної галузі Чернігівського регіону

Як видно з рисунку 2, рівень зносу основних засобів машинобудівної галузі протягом аналізованого періоду свідчить про його зростання. Крім того, ступінь зносу є досить високим і перевищує вказаний показник по промисловості області. Як відомо, перевищення рівня зносу понад 40-50% свідчить про наявність морально та фізично застарілого обладнання. Така ситуація може спричинити погіршення якості виробленої продукції та зниження її конкурентоспроможності. Отже, підприємства галузі машинобудування потребують реструктуризації технічної бази, корінного технологічного переоснащення на інноваційній основі.

Машинобудування є однією з найбільш привабливих галузей промисловості для залучення інвестицій. Динаміка обсягу інвестицій в основний капітал галузі машинобудування Чернігівського регіону за останні 5 років подана на рисунку 3 [4; 5].

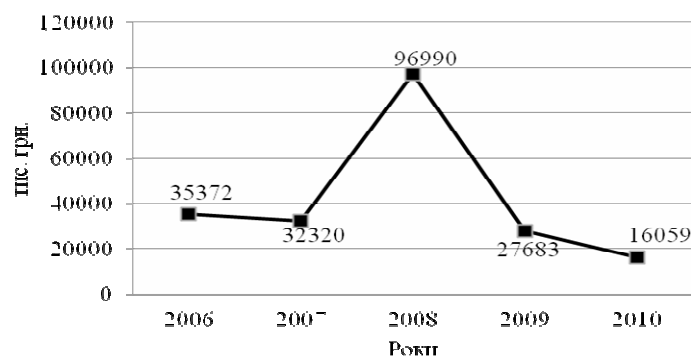

Рис. 3. Динаміка обсягу інвестицій в основний капітал галузі машинобудування Чернігівського регіону

Протягом аналізованого періоду найбільший обсяг інвестицій в основний капітал галузі машинобудування було вкладено у 2008 році – їх обсяг зріс у 3 рази (у порівнянні з 2007 роком), а частка у загальному обсязі по промисловості склала 8,9 %. Однак вже у 2009 році спостерігається скорочення інвестицій в основний капітал, яке склало 71,5 % у порівнянні з 2008 роком. Тенденція скорочення інвестицій мала місце і в 2010 році (на 42 % у порівнянні з попереднім роком). Протягом 2009-2010 рр. відбулося зменшення і частки інвестицій в основний капітал галузі машинобудування у загальному їх обсязі по промисловості (2,6 % у 2010 р. проти 4,4 % у 2009 р. та 8,9 % у 2008 р.).

Для більш детального аналізу інвестицій в основний капітал машинобудівної галузі, необхідно дослідити їх структуру в розрізі окремих виробництв (рис. 4) [4; 5].

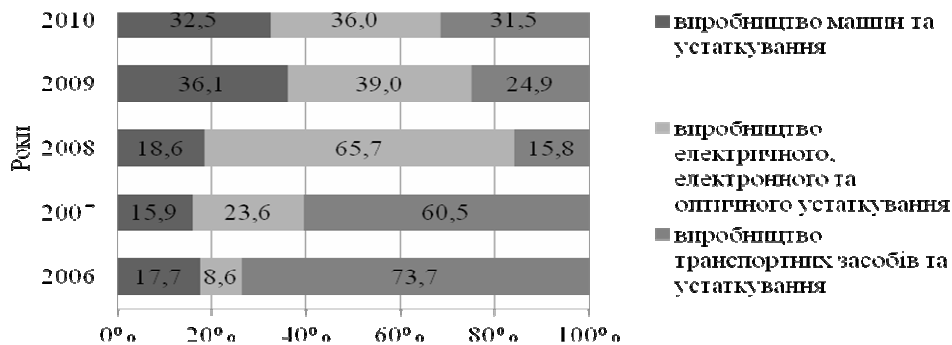

Рис. 4. Структура інвестицій в основний капітал галузі машинобудування в розрізі її виробництв

Так, протягом 2006-2007 рр. найбільша частка інвестицій в основний капітал у машинобудівній промисловості була вкладена у виробництво транспортних засобів та устаткування (виробництво автомобілів, причепів та напівпричепів), а протягом 2008-2010 рр. – у виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування (переважно виробництво електричних машин та устаткування).

Важливим індикатором сфери інвестиційної привабливості галузі машинобудування є стан залучення іноземних інвестицій (рис. 5) [6; 7].

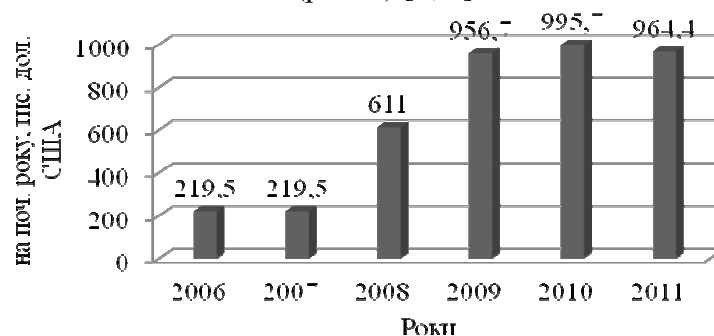

Рис. 5. Динаміка обсягу іноземних інвестицій у машинобудівну галузь Чернігівського регіону

Отже, стосовно інвестиційних надходжень з боку іноземних інвесторів спостерігається тенденція зростання. Однак їх частка у підприємства машинобудування в загальному обсязі інвестицій у промисловість є вкрай низькою і протягом аналізованого періоду коливається в межах 0,2-1,4 %.

Таким чином, невеликі обсяги інвестицій у досліджувану галузь, а також їх значне скорочення протягом останніх років досліджуваного періоду є фактором стримування розвитку машинобудування. Тому, задля покращення фінансових результатів діяльності та конкурентоспроможності продукції потрібно підвищувати інвестиційну активність цієї галузі, створюючи необхідні умови для притоку інвестицій.

Визначальним фактором, що сприяє стабільному економічному зростанню, є розвиток інноваційної діяльності у промисловості. Впровадження інновацій на підприємствах машинобудування відіграє надзвичайно важливу роль, адже вони забезпечують підприємства інших галузей промисловості найновішим обладнанням, транспортними засобами тощо, сприяючи їх технічному зростанню та підвищенню конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

За даними Головного управління статистики в Чернігівській області, галузь машинобудування є найбільш схильною до нововведень (рис. 6) [4; 5].

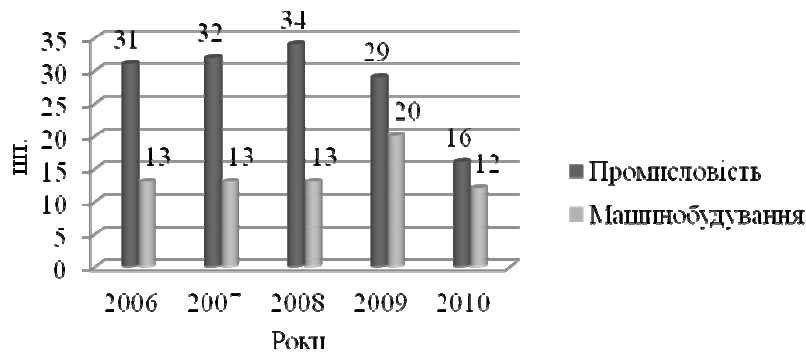

Рис. 6. Динаміка впровадження нових технологічних процесів на машинобудівних підприємствах Чернігівського регіону

Питома вага впроваджених нових технологічних процесів на підприємствах машинобудування у загальній їх кількості по промисловості коливається в межах 38-75 % протягом аналізованого періоду, що свідчить про високий рівень інноваційної активності досліджуваної галузі. Серед них переважають маловідходні та ресурсозберігаючі технологічні процеси. Найбільш активними щодо впровадження нових технологічних процесів виступають, насамперед, підприємства, які спеціалізуються на виробництві машин та устаткування.

Подібна ситуація спостерігається і у сфері освоєння виробництва інноваційних видів продукції (рис. 7) [4; 5].

Найбільш активними в освоєнні виробництва інноваційних видів продукції були підприємства, що спеціалізуються на виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування.

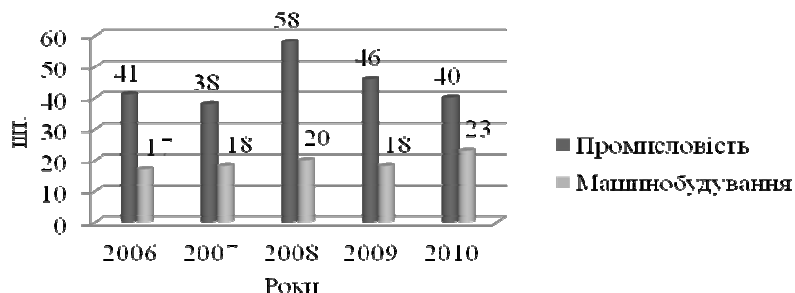

Рис. 7. Динаміка освоєння виробництва інноваційних видів продукції на машинобудівних підприємствах Чернігівського регіону

Однак частка інноваційно-активних підприємств галузі машинобудування є недостатньо високою (рис. 8) [4; 5].

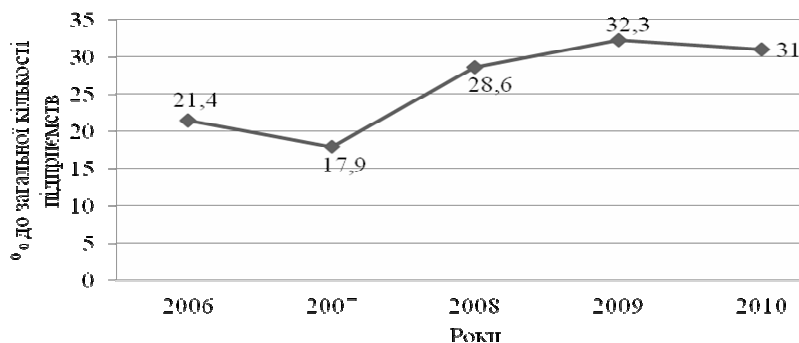

Рис. 8. Частка машинобудівних підприємств, що впроваджували інновації

Результати проведеного аналізу сучасного стану машинобудівної галузі Чернігівського регіону свідчать про наявність негативних тенденцій у її розвитку. Це є наслідком

ряду проблем, притаманних підприємствам цієї галузі, які стримують їх розвиток. Зокрема, необхідно виділити наступні:

- погіршення показників ефективності функціонування та показників фінансового стану підприємств галузі машинобудування;
- відтік висококваліфікованих інженерних та робітничих кадрів у зв'язку з відсутністю матеріальної мотивації;
- підвищення зношеності основних засобів та низький рівень їх оновлення;
- недостатня платоспроможність споживачів продукції;
- неадаптованість до роботи в ринкових умовах;
- недостатній обсяг внутрішніх та зовнішніх інвестицій;
- низький рівень інноваційної активності тощо.

Отже, подальший розвиток машинобудівної галузі Чернігівського регіону потребує впровадження ефективних заходів як з боку держави, так і на регіональному рівні. Першочерговим завданням постає розробка програм підтримки галузі, які мають бути спрямовані на стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств машинобудування та забезпечення реалізації законодавчих ініціатив стосовно перспективи їх діяльності. Насамперед, підтримка машинобудівних підприємств має бути основана на таких засадах, як:

- збільшення інвестицій у розвиток машинобудування;
- прискорення інноваційного розвитку;
- вдосконалення цінової та збутової політики;
- покращення менеджменту персоналу;
- утворення спільних підприємств, діяльність яких буде направлена на виробництво високоефективної продукції за допомогою енерго- та ресурсозберігаючих технологій;
- удосконалення нормативно-правової бази, що регулює фінансове та матеріально-технічне забезпечення галузі тощо.

Згідно з Програмою інвестиційного розвитку Чернігівської області на 2011-2015 роки [3] у машинобудівному комплексі Чернігівського регіону передбачається розширення номенклатури продукції, проведення модернізації й технічного переозброєння підприємств, стимулювання створення високоефективних експортоорієнтованих й імпортозамінюючих виробництв, подальший розвиток науково-технічного й виробничого потенціалу галузі.

Впровадження наукомістких технологій і виробничих процесів прискорить освоєння принципово нової продукції, конкурентоздатної на внутрішньому й зовнішньому ринках.

Основними завданнями в машинобудівному комплексі Чернігівського регіону є:

- підвищення конкурентоздатності продукції та зміцнення позицій підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- ефективне використання наявних виробничих потужностей, їх модернізація й інноваційне оновлення;
- підвищення інвестиційної привабливості підприємств і галузі в цілому;
- залучення капітальних вкладень у високотехнологічні наукомісткі технології та устаткування.

Висновки і пропозиції. Отже, процес подолання негативної тенденції, що склалася протягом останніх п'яти років у діяльності машинобудівних підприємств Чернігівського регіону, потребує впровадження ефективних заходів. Зокрема, органи державної влади повинні збільшити їх фінансування, розробити та удосконалити нормативно-законодавчі акти, що регулюють сферу машинобудування, зменшити податковий тиск на підприємства, що займаються виробництвом наукомісткої продукції, створити умо-

ви для залучення зовнішнього інвестора тощо. Крім того, підвищення ефективності діяльності підприємств галузі залежить передусім і від їх здатності до неупередженого та своєчасного реагування на зміни, що перешкоджають нормальному функціонуванню. Тому подальший розвиток машинобудівної галузі зумовлений також і ступенем вирішення завдань і на рівні підприємств, а саме зміна стратегії, диверсифікація продукції, розширення асортименту та номенклатури продукції.

Список використаних джерел

1. До дня машинобудівника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.siver-info.com/news/2011-09-26-4323>.
2. Перелік промислових підприємств області. Машинобудування, ремонт та монтаж машин та устаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cg.gov.ua/single_page.php.
3. Програма інвестиційного розвитку Чернігівської області 2011-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chernihiv-oblast.gov.ua/page.htm>.
4. Промисловість Чернігівщини: статистичний збірник за 2008 рік. – Чернігів: Головне управління статистики в Чернігівській області, 2009. – 119 с.
5. Промисловість Чернігівщини: статистичний збірник за 2010 рік. – Чернігів: Головне управління статистики в Чернігівській області, 2011. – 96 с.
6. Чернігівщина в цифрах: статистичний збірник за 2009 рік. – Чернігів: Головне управління статистики в Чернігівській області, 2010. – 188 с.
7. Чернігівщина в цифрах: статистичний збірник за 2010 рік. – Чернігів: Головне управління статистики в Чернігівській області, 2011. – 186 с.